Journal of **G**ifted **E**ducation **R**esearch, 2014, 2(2), 27-43.
Üstün **Y**etenekliler Eğitimi **A**raştırmaları **D**ergisi, 2014, 2(1), 27-43.
ISSN: 2147-7248, http://uyad.beun.edu.tr/

Identification of Gifted and Talented Student and Models in Turkey

Sinem TARHAN* & Şükran KILIÇ*

Received: 20 July 2014 **Accepted:** 10 September 2014

Abstract: This study based on researches conducted on the explanation of intelligence and giftedness and focused on identification of giftedness and education models in our country. Identification of gifted children and educational models deal within the scope of the medical and educational models, parent, teacher, peer assessments and tests performed as multi identification methods were discussed to determine the role of giftedness. As a result, the situation in our country was discussed with a critical perspective in terms of identification and education models.
Key words: giftedness, identification methods, educational models

* *Bartın University, Education Faculty,Turkey, e-mail: tarhansinem@gmail.com*
* *Aksaray University, Education Faculty,Turkey, e-mai: kilic.sukran@gmail.com*

© 2014 by BEUN OZELMER, Journal of Gifted Education Research / Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi

Journal of **G**ifted **E**ducation **R**esearch, 2014, 2(2), 27-43.
Üstün **Y**etenekliler Eğitimi **A**raştırmaları **D**ergisi, 2014, 2(1), 27-43.
ISSN: 2147-7248, http://uyad.beun.edu.tr/

Üstün Yetenekli Bireylerin Tanılanması ve Türkiye'deki Eğitim Modelleri

Sinem TARHAN* **& Şükran KILIÇ***

Alış Tarihi: 20 Haziran 2014 **Kabul Tarihi:** 10 Eylül 2014

Özet: Bu çalışmada zekâ ve üstün yeteneğin açıklanması konusunda yapılan araştırmalar temel alınmış, ülkemizde üstün yetenekli bireylerin tanılanması ve sunulan eğitim modelleri üzerinde durulmuştur. Üstün yetenekli çocukların tanılanması tıbbi modeller ve eğitsel modeller kapsamında ele alınmış, çoklu tanılama yönteminde kullanılan anne baba, öğretmen, akran değerlendirmelerinin ve testlerin üstün yeteneğin belirlenmesindeki rolü tartışılmıştır. Sonuç olarak tanılama ve eğitim modelleri kapsamında ülkemizdeki durum eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir.
Anahtar Sözcükler: üstün yetenek, tanılama yöntemleri, eğitim modelleri

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana önce yakın çevresini sonra da tüm dünyayı etkileme ve anlamlandırma çabası içinde olmuştur. Bu çaba zihinsel potansiyeli, problem çözme gücü, yaratıcılığı, üreticiliği ve liderlik özellikleri diğerlerine göre daha üstün düzeyde olan bireyler sayesinde ortaya çıkmıştır. Toplumların yaklaşık % 2'sini oluşturan üstün özellikli bireylerin tanılanması, eğitimleri ve istihdamları her dönemde bilim insanları için araştırmaların, devletler için de geleceğe ve dünya liderliğine yönelik politikaların konusu olmuştur.

Zekâ konusunda yapılan araştırmalar

Üstün yetenekli bireylerin tespit edilmesi ile ilgili ilk bilgilere eski Çin ve Yunan kayıtlarından rastlanmaktadır. 2000-2500 yıl öncesinde bireylerin zihinsel, kişisel ve fiziksel farklılıklarını ölçmek üzere girişimlerde bulunulmuş, zekâ testleri konusundaki sistematik ve bilimsel çalışmalar ise 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır (Türkiye Zekâ Vakfı, 2013). Galton, Binet ve Simon'ın zekâ konusunda yaptıkları çalışmalar üstün yetenekli bireylerle ilgili olarak yapılan ilk çalışmalar olarak kabul edilmektedir (Dağlıoğlu, 1995). Binet ve Simon 1905 yılında ilk zekâ testini geliştirmiş ve zekâyı; belirli bir amaca yönelmek ve erişebilmek için kararlılık gösterme, uyum sağlayabilme ve kendini eleştirebilme eğilimi olarak tanımlamıştır (Enç, 1979).

* *Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, tarhansinem@gmail.com*
* *Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi ,kilic.sukran@gmail.com*

© 2014 by BEUN OZELMER, Journal of Gifted Education Research / Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi

Spearman ise, zihinsel yapıyı genel zekâ; sözel ve sayısal yetenek olarak ayırmış ve bu görüş üstün zekânın tespiti alanında en yaygın olarak kullanılan görüş olmuştur (Freeman, Raffan ve Warwick, 2010). Testlerin geliştirildiği ilk yıllarda; zekâ, test sonuçları ile aynı anlama gelmiş, çocuklar zekâ testindeki kesme puanına göre zeki olanlar ve olmayanlar şeklinde etiketlenmiştir (Brown, Renzulli, Gubbins, Siegle, Zhang ve Chen, 2005). Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da Piaget, Vygotsky, Dabrowski gibi bilim insanlarının zekâya daha genel bir ifade ile zihinsel, duyuşsal, psikomotor, sosyal, sanatsal, ahlaki ve dil gelişimine bütüncül bakışları (Akarsu, 2004a) bu değerlendirmelerin geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur. Vygotsky, öğrenciyi öğrenme sürecinde aktif olarak görmüş, öğretmenin görevinin öğrencinin potansiyelini belirlemek ve öğrenciyi gelişiminin en üst düzeyine çıkarmak olarak tanımlamıştır. Bu bakış açısı zekâyı sadece IQ'nun (Intelligence Quotient) ölçümü ile değil bireyin varolan potansiyeli ile değerlendirmeyi gündeme getirmiştir (Freeman, Raffan ve Warwick, 2010).

ABD'nin üstün yetenekli bireylerle ilgili politikasını belirlemek amacı ile 1972'de yayınlanan raporda üstün yetenekli birey; genel zihinsel yetenek, belli bir akademik alanda yetenek, yaratıcı ya da üretici düşünme, liderlik yeteneği, görsel ve performans sanatlarda yetenek ve psikomotor yetenek alanlarından birinde veya bir kaçında üstün performans gösteren birey olarak tanımlanmıştır (Marland, 1972). Üstün yetenek konusunda çalışan çağımız bilim insanlarından Renzulli (1986) üç halka kuramı ile üstün yeteneğin boyutlarını; ortalamanın üstünde genel ve özel yetenek düzeyi, yaratıcılık ve göreve-adanmışlık (motivasyon) olarak belirtirken, Gagne (2009) "Ayrımsal Üstün Zeka ve Yetenek Modeli"nde üstün zekânın doğuştan geldiğini, üstün yeteneğin ise doğuştan gelen kapasitenin deneyimlerle gelişmesi ile oluştuğunu ve yeteneğin boyutlarının, performans ölçümü yapan ölçme araçları ile kolayca değerlendirilebileceğini ileri sürmüştür.

Üstün yetenekli çocukların tanılanması

Günümüzde zekâ konusunda yapılan araştırmalar artmış, üstün yeteneğin bileşenlerinin neler olduğu ve nasıl tespit edilebileceği konusunda ileri sürülen görüşler çeşitlenmiştir. Bunların sonucunda üstün yeteneğin belirlenmesinde zekâ testlerinden alınan puanlar yetersiz kalmaya, yaratıcılık, problem çözme, yeni durumlara uyum sağlama vb. ölçen çoklu değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Davis, Rimm ve Siegle, (2011) üstün zekâlı ve yetenekli çocukların tanılanmasında ve değerlendirilmesinde çok boyutlu yaklaşımların kullanılması gerektiğini ve tanılamanın sadece akademik performansa dayanmaması gerektiğini belirtmiş, Callahan, Tomlinson, Bland ve Moon (1995) başarılı bir tanılama süreci için şu kriterleri önermiştir:

a) Üstün yeteneğin açık bir tanımı
b) Tek bir kesme noktasından kaçınma
c) Üstün yeteneğin çok boyutlu olduğunu bilme ve fark etme
d) Zekânın farklı alanlarını tanılamak için farklı ölçme ve değerlendirme araçları kullanma
e) Üstün yeteneğin farklı türlerinin olduğunun farkında olma
f) Öğrencilerin eğitsel ihtiyaçlarını dikkate alarak tanılama yapma
g) Değerlendirmeyi zaman içinde tekrar etme ve yeni üstün yetenekli bireyleri tanılama

Üstün yetenekli çocukları belirlerken kullanılan yöntem ve kriterler amaca ve ulaşılması planlanan öğrenci sayısına göre değişebilir. Amaç derslerinde üstün başarı, bir konuda keşif yapma, bir spor müsabakasına hazırlanma, bir yaz programına katılma vb. olabilir. Bu noktada akademik başarı beklenen öğrencilerin özelliklerinin sporculardan farklı

olacağı unutulmamalıdır (Freeman, Raffan ve Warwick, 2010). Ulaşılması planlanan öğrenci sayısı dikkate alındığında amaç çağ nüfusu içindeki dâhileri tanılamaksa kullanılan kriterler çok yüksek olacak ve az sayıda öğrenci belirlenecektir. Genel olarak potansiyeli yüksek bireylere ulaşılması hedeflendiğinde ise kriterlerin aşağıya çekilmesi ve çok daha fazla sayıda öğrencinin üstünlere sunulan imkânlardan yararlanması gündeme gelecektir.

Tanılama sürecinde kriter ya da amaç ne olursa olsun bireyin yüksek yararının göz önünde bulundurulması, tanılamada kullanılan yöntemlerin bilimsel, objektif, kapsamlı ve tarafsız olması, tanılamanın erken yaşlarda yapılması, tüm bireylere fırsat eşitliği sunulması ve sistematik olarak her sınıf ve yaş düzeyinde tanılama yapılarak sürekliliğe önem verilmesi, tanılama sürecinde kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının bireyin özelliklerinin yanı sıra eğitim programlarının amaç ve içerikleri ile uyumlu olması ve tanılama sonunda verilecek yönlendirme kararının disiplinler arası çalışan bir ekip tarafından alınması gibi temel ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekir (MEB, 2010).

Üstün yetenek ve üstün zekâ kavramlarının tanımlanma ihtiyacı ve buna yönelik çalışmalar bir taraftan da "Üstün yetenekli çocuklar neden tanılanmaktadır?" sorusunu gündeme getirmektedir. Üstün yetenekli çocukların neden tanılanması gerektiğine ilişkin ilk ilkesel neden bu çocukların daha iyi bir eğitim almalarından çok kendilerine uygun bir eğitim almaları gerekliliğidir (Hansen, 1992). İkinci ilkesel neden ise üstün yetenekli çocukların kendilerine uygun zorlu/üstesinden gelebilecekleri akademik bir programa ihtiyaçlarının olmasıdır (Tomlinson ve Layne-Kalbfleisch, 1998). Çünkü çocuk yeteneğine uygun zorlu bir materyal ile karşılaşmadığında beyni öğrenme için gerekli olan dopamin, noradrenalin ve serotonin gibi maddeleri salgılamakta güçlük çekmekte (The Centre for Talented Youth, 2013) bu durum da üstün yetenekli çocukların mutsuz ve kaygılı olmasına neden olmaktadır. Üstün yetenekli çocukların kendi eğitim sistemleri tarafından değerli görüldükleri duygusunu hissetmeye, potansiyellerini ortaya çıkaracak ve geliştirecek ortamlara ihtiyaçları vardır. Bu nedenle çocukların cesaretlerinin kırılmayacağı güvenli bir sınıf ortamı oluşturulmalıdır (Tomlinson ve Layne-Kalbfleisch, 1998). Güvenli bir sınıf ortamı, öğretmen tutumunun kabul edici ve destekleyici, eğitim içeriğinin ve materyallerinin farklılığı ve zenginliği, öğrenciler arasındaki ilişkilerin de dostça bir paylaşıma dayalı olması ile sağlanır. Ayrıca üstün yetenekli çocukların da çocuk oldukları, kabul edilmek, saygı ve sevgi görmek vb. duygusal ihtiyaçları ile arkadaş edinmek, bir gruba dâhil olmak vb. sosyal ihtiyaçları olduğu da unutulmamalıdır.

Avrupa Konseyinin 1994 tarihli 31. Oturumunda "üstün yetenekli çocukların eğitimi üzerine tavsiye 1248" başlığı altında, "…. Yetenekli çocuklar hem kendi iyilikleri hem de genel anlamda toplumun iyiliği için yeteneklerini tam olarak geliştirmelerine imkân sağlayacak uygun eğitim koşullarından yararlanabilmelidir. Hiçbir ülke yetenekleri boşa harcamayı göze alamaz. Entelektüel ya da diğer potansiyelleri doğru zamanda anlayamamak insan kaynaklarının boşa harcanması olacaktır. Bu amaç için yeterli araçlara ihtiyaç vardır….." ifadesi ile bu öğrencilere gerekli yardım ve desteği sunmanın önemi belirtilmiştir (Eurodice, 2006; Avrupa Konseyi,1994). Bu nedenle geçerli ve güvenilir sonuçlar almak için çok yönlü ve sistemli tarama ve incelemeye gerek duyulmaktadır.

Tanılama modelleri

Üstün yetenekli bireylerin tanılanmasında amaca ve üstünlük ölçütlerine bağlı olarak farklı modeller bulunmaktadır. Bu modeller tıbbı ve eğitsel modeller olarak iki gruba ayrılabilir.

Tıbbi model

Nörobilişsel Yaklaşım

Karakaş, Doğutepe ve Dinçer (2011) zekânın en kapsamlı değerlendirilmesinin nöropsikolojik testlerin ve nöroradyolojik tekniklerin kullanılması yolu ile gerçekleşebileceğini ileri sürmekte, üstün zekâlı bireylerin tanılanmasında beyin faaliyetlerini ortaya koyan yöntemler olarak;

- Nöropsikolojik Testler ve Nöropsikolojik Görevler,
- Beyin elektriksel faaliyeti: Elektroensefalografi (EEG), Olay İlişkili Elektrofizyolojik Ölçümler (OİP/ERP),
- Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme (FMRG) söz etmektedir.

Nöropsikolojik testlere örnek olarak verilen BİLNOT Bataryası, Türk toplumu için araştırma-geliştirme çalışması yapılmış ilk nöropsikolojik testler topluluğudur. Batarya temel ve uygulamalı bilim literatüründe yaygın olarak kullanılmakta olan 7 testten oluşmaktadır. Testlerden elde edilen puanlar, bilişsel özelliklerin geniş bir yelpazede değerlendirilmesini sağlamakta olup ilgili süreçler algı-tepki kontrolünden dikkat, görsel-mekânsal algılama, öğrenme, bellek, irdeleme ve genel yeteneğe kadar uzanmaktadır (Karakaş, 2010).

Eğitsel modeller

Renzulli Döner Kapı Modeli – Yetenek Havuzu Tanılama Plan

Renzulli tanılama sisteminin odak noktası, 'Yetenek Havuzu' öğrencileridir (Renzulli, 1990). Model, öğrencilerin çeşitli ölçme yöntemleri ile seçilmesini ve yaratıcı üretken etkinlikler-deneyimler içerisinde bulunmalarını sağlamaktadır. Okul ortamında yüksek potansiyelli öğrenciler başarı testleri, öğretmen önerileri, yaratıcılık değerlendirmesi, çalışma örnekleri gibi çeşitli ölçümlerle %15-20'lik "Yetenek Havuzu"na dâhil olur. Öğrenciler aynı zamanda ileri düzey ilgi, yaratıcılık ve motivasyonlarının belirlenmesi amacıyla, sınıfta yapılan zenginleştirme deneyimlerinde gözlenir. Öğrencilerin yetenekleri, ilgileri ve öğrenme biçimlerine ilişkin bilgiler "Yetenek Portfolyosu"nda toplanır (Endepohls-Ulpe,2009). Döner kapı modelinin basamakları şunlardır:

I. **Aşama: Test Puanı Önerileri:** Yetenek Havuzunun yarısı standardize edilmiş zekâ ve/veya başarı testleri ile seçilir. %92'lik dilimde puan alan öğrenciler ayrıca bir değerlendirmeye gerek kalmadan kabul edilir.

II. **Aşama: Öğretmen Önerileri:** I. aşama aracılığıyla kabul edilen öğrenciler bildirildikten sonra, öğretmenler özellikle yüksek yaratıcılık, yüksek motivasyon, olağanüstü ilgi ve yetenekler, özel alanlarda üstün performans ve potansiyel sergileyen öğrencileri aday gösterir. Bu öğrenciler, test puanı önerileri ile eşit değerde yetenek havuzuna kabul edilir.

III. **Aşama: Alternatif Değerlendirme Yolları:** Kendi kendini aday gösterme, ebeveyn, akran önerileri, yaratıcılık testi sonuçları ve ürün değerlendirmeyi içerir.

IV. **Aşama: Özel Öneriler:** Öğretmenin yanlılığından kaçınmak amacıyla, aday gösterilen öğrencilerin listesi tüm öğretmenlere dağıtılır ve listede olmayan öğrencileri aday göstermelerine olanak sağlanır. Bu süreç, şimdiki öğretmeni tarafından önerilmeyen öğrencilerin önceki öğretmenleri tarafından önerilmelerine, 'Yetenek Havuzu'nda yer alan öğrenciler için öğretmenlerin önceki deneyimlerine dayalı öneride bulunmalarına ve normal sınıflarda zenginleştirme yaşantılarının bir parçası olarak karşılaşılabilecek öğrenciler için de önerilerde bulunmalarına imkân verir.

V. Aşama: Faaliyet Bilgi Önerileri: Dikkatli bir şekilde çaba gösterilmesine rağmen, bazen yetenekli öğrenciler fark edilemeyebilir. Faaliyet bilgisi bağımsız bir proje yürütmek isteyen ve okulda ya da okul dışında özel bir konu, çalışma alanı, sorun, fikir ya da durum ile ilgilenen bir öğrenci olduğunda bu çocuğun fark edilmesini ve aday gösterilmesini sağlar (Davis, Rimm ve Siegle, 2011).

Bu modelin avantajı daha fazla öğrencinin yetenek havuzuna katılımın sağlanması, tanılamanın esnek ve çok boyutlu olması, tanılamanın uzun yıllar devam etmesi, motivasyonu yüksek öğrencilerin seçilmesidir (Davis, Rimm ve Siegle, 2011).

ENTER Modeli

Almanya'da 1988 yılında Üstün Yeteneklilik Çalışma Merkezi kurulmuş ve üstün yeteneğin sadece IQ ile tanılanamayacağı ilkesine dayanan, Çoklu Üstün Yeteneklilik Modeli, Mönks (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ülkede en yaygın olarak kullanılan tanılama modeli ENTER modelidir (Akt. Kaufman ve Stenberg, 2008). Modelin adı "Araştırma – Daraltma – Test Etme – Değerlendirme – Gözden Geçirme" her biri tanılama sürecinin 5 tanı basamağından biri olan kelimelerin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır (Ziegler ve Stöger, 2004).

Araştırma basamağı; öncelikli olarak bireyin çevresi ile etkileşimi araştırılır, okul, ev ve akran grupları içerisindeki davranış modelleri ve genel performans seviyesi ile ilgilenilir.

Daraltma basamağı ; yetenek alanını tanımlamak, gözlemler, dereceleme ölçekleri, kontrol listeleri ve görüşmeler ile kişiliğin diğer yönleri ile ilgili bilgi toplama çalışması yapılır.

Test Etme basamağı; psikolojik testler, başarı testleri ve gözlemler sonucunda başarıyı engelleyen faktörler belirlenir ve tanımlanan yetenek alanları ile ilgili niceliksel veri sağlanır. Birey için uygun öğrenme yolu tespit edilir.

Değerlendirme ve **Gözden Geçirme basamağı;** çocuğun programda başarılı olup olmadığının, kararın tanılama amacına uygun verilip verilmediğinin değerlendirmesidir.

Tanılama Modelinin Geçerliliği basamağı: tanılamanın amacı ve temelini oluşturan üstün yeteneklilik modeli ile ilgilidir. Tanılama amacının, bireyin mükemmellik gelişimini en uygun şekilde destekleyip desteklemediğinin eleştirel bir şekilde gözden geçirilmesidir (Ziegler ve Stöger, 2004).

Eğitsel tanılama modelleri incelendiğinde üstün yetenekli öğrencilerin tarama ve inceleme olarak adlandırılan iki işlem süreci ile belirlendiği gözlenir. Tarama; aday gösterme, öğretmen görüşü, arkadaş görüşü, gelişim dosyası, grup zekâ testleri uygulamasından, bireysel inceleme ise çocuğun sağlığı, bilişsel, sosyal, duygusal, ilgi vb. özelliklerinin ayrıntılı biçimde araştırılmasından oluşur (Özsoy,1997). Tarama sürecinde genellikle grup ve bireysel zekâ testleri, başarı testleri, yaratıcılık ve eleştirel düşünme testleri, resim, müzik ve spor gibi alanlar için özel performans testleri kullanılmaktadır (Levent, 2011). Böylece olabildiğince farklı kaynaktan çocuk hakkında bilgi alınmaktadır.

Ebeveyn değerlendirmesi

Çocuk ve gençleri en iyi tanıyan kişiler anne babalarıdır. Anne baba ve öğretmenler çocukların akademik ve zihinsel becerileri, kişilik özellikleri ve önceki deneyimleri konusunda önemli bilgiler verirken (Chan, 2000), diğer yandan üstün yetenek konusundaki tanılamaları kişisel görüşler içerdiği için bilimsel tanılamalardan farklı olabilmektedir. Ayrıca anne babalar çocuklarını değerlendirirken objektiflikleri ve gerçekçilikleri düşük, kararları yanlı olabilmekte (MEB, 2010) ve seçimlerinde bazı kültürel önyargılar rol oynayabilmektedir. Kültürel önyargı dünyanın pek çok yerinde 2 erkek

öğrenciye karşılık bir kız öğrencinin üstün olarak seçilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Freeman, Raffan ve Warwick, 2010). Ya da aileler çocukların gelişim dönemi ve özelliklerini bilmedikleri için kendi çocuklarının her yaptığını farklı ve üstün olarak görme eğilimi içinde olmaktadırlar.

Diğer yandan ev ortamı güvenli olduğu ve çocuklar daha rahat hareket ettikleri için anne babalar çocukların farklı davranışlarını, motivasyon düzeylerini, ilgilerini ve yeteneklerini daha rahat gözlemleyebilir, çocuk hakkında daha fazla veri toplayabilirler. Dağlıoğlu ve Suveren (2013) okulöncesi öğrencileri, aileleri ve öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada üstün yetenekli çocukları belirlemede ailelerin öğretmenlere göre daha başarılı olduklarını tespit etmişlerdir. Kelemen (2012) çocuk hakkında bilgi toplarken ev ortamının önemini vurgulamış ve erken okuma becerileri, dil ve konuşma becerileri, düşünme becerisi, entelektüel merak ve öğrenme hevesi ile ilgili olarak anne babaların ev ortamında daha rahat gözlem yapabildiklerini belirtmiştir. Kelemen, ayrıca anne babanın çocuğun gelişim alanlarına dikkat etmesi gerektiğini, tanılama sürecinde çocuklarının performanslarını başka çocukların performansları ile karşılaştırırken bir gelişim alanlarındaki üstün performansın sıklığı, yoğunluğu ve derecesine dikkat etmeleri ve öğretmeleriyle iletişime geçmeleri gerektiğinin altını çizmiştir.

Bu noktada tüm öğretmenlere (sınıf, branş ve rehber öğretmen) önemli görevler düşmektedir. Anne babaların çocuklarını daha iyi tanımaları için veli toplantısı, seminer, konferans ve görüşmelerle çocuklarının gelişim dönemleri ve özellikleri hakkında bilgi verilmeli, üstün yeteneklilik tanıtılmalı, çocuklarını etiketlemeden ve farklı beklentiler içine girmeden çocuklarının potansiyellerini nasıl geliştirebilecekleri konusunda rehberlik edilmelidir.

Öğretmen değerlendirmesi

Öğretmenin değerlendirmeyi doğru yapması ve gerçekten üstün yeteneği olan çocukları aday gösterebilmesi bu öğrencilerin tespitinde çok önemli bir adımdır. Terman'ın 1920-1945 yılları arasında 8-13 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptığı araştırma bu konuda yapılan ilk sistemli çalışmadır. Terman, üstün yetenekli çocukların belirlenmesinde öğretmen ve ailelerin gözlemlerinden yararlanmış, araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin ailelere göre daha isabetli tespitleri olduğunu belirlemiştir (Akt. Dağlıoğlu ve Suveren, 2013). Deneyimli öğretmenlerin üstün yetenekli çocukları tanıma ve aday olarak gösterme olasılıkları yüksektir. Öğretmenler çocuğun performansının belirli yönleri üzerine ortak yorumlar yapabilir, bütüncül bir bakış açısı ile öğrencinin güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerinin neler olduğunu belirtebilir. Fakat öğretmenlerin bu becerisinin gelişmesi ve cesaretlendirilmeleri için profesyonel olarak eğitim almaları önemlidir (Lindsay, Muijs, Hartas, Philips, 2002)

Öğretmen değerlendirmesi ve öğretmenin çocuğu üstün yetenek alanında aday göstermesi çocuk hangi yaşta olursa olsun gerçekleşebilir. Önemli olan öğretmenin bunu nasıl yapacağını bilmesidir. Öğretmenlerin çocukları tanılama aşamasında kullanacağı en önemli yöntemlerden biri gözlem yöntemidir ve gözlem sırasında bir kontrol listesi oluşturulabilir. Bu kontrol listesi sıra dışı ve/veya göze çarpan öğrenme özellikleri, ileri düzeyde motivasyon, liderlik, yüksek derecede yaratıcı düşünme gibi başlıkları içermelidir (Kelemen, 2012). Öğretmenlerin üstün yetenekli öğrencileri tespit etmelerini sağlayacak diğer bir yöntem öğretmenden genel anlamda üstün yetenekli öğrenciler yerine, belirli alanda üstün yetenek sergileyen öğrencileri tespit etmesini istemek bunu yaparken de doldurmaları için üstün yeteneği yansıtan birer kontrol listesi vermektir. Böylece öğretmen

matematik ve fen alanları kadar resim ve müzik alanına da dikkat edecek ve farklı özellikleri olan öğrencileri daha rahat keşfedebilecektir.

Tüm bu olumlu yönleri yanında yapılan çalışmalar öğretmenlerin üstün yetenekli çocukları aday göstermesinde potansiyel sorunlar yaşandığını da ortaya çıkarmıştır. Örneğin öğretmenin çocuğun gelişimsel özellikleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmaması veya yanlış bilgilere sahip olması (Achenbach, 1997), öğrencinin gelmiş olduğu sosyoekonomik ve demografik altyapısına ilişkin önyargılı davranması (Kaufman ve Harrison, 1986), tanılama için kullanılan ölçme ve değerlendirme araçlarını zorlu ve problematik olarak görmesi (Callahan, Lundberg ve Hunsaker, 1993) bu problemlerden bazılarıdır. Akar ve Uluman (2013) araştırmalarında sınıf öğretmenlerinin üstün yetenekli öğrencileri doğru aday gösterme durumlarının öğretmenin cinsiyet, eğitim durumu, öğretmenlik tecrübesi ve öğretmeni olunan sınıfın düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ve öğretmenlerin üstün yetenekli öğrencileri doğru aday gösterme durumlarının %18 olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan diğer araştırmalar da öğretmenlerin üstün ve özel yetenekli çocukları fark etmede, tanılamada ve nasıl bir eğitim almaları gerektiği konusunda yetersiz kaldıklarını göstermektedir (Akar ve Şengil-Akar, 2011, Gökdere ve Ayvacı, 2004, Özer-Keskin, Keskin-Samancı ve Aydın, 2013). Ayrıca öğretmenlerin üstün yeteneklilige yaklaşımları da çeşitlilik göstermektedir; bazıları üstün yetenekli öğrencileri belirlemeyi reddederken bazıları da bir becerisi diğerlerinden daha ileride olan öğrencileri bu alanda üstün yetenekli olarak nitelendirmektedir. Diğer yandan öğretmenin öğrencileri yeterince tanımaması, gerçekten yetenekli öğrencilerin göz ardı edilmesine ya da normal düzeydeki öğrencilerin üstün özellikler göstermeye çalışmak gibi farklı çabalar içine girmesine neden olabilmektedir.

Eğitim fakültelerimizdeki lisans programlarında "özel eğitim" ve "rehberlik" derslerinde özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler (engelli ve üstün yetenekli) hakkında bilgi verilmektedir. Öğretmenlerinin görev yaparken üstün yeteneklilerin tanılanması ve eğitimlerine destek sağlanması konusunda kendilerini daha yeterli hissedebilmeleri için lisans eğitimlerinde mutlaka üstün yetenekli öğrencilerle ilgili bir ders verilmeli, bu öğrencilerin özellikleri, tanılamada dikkat edilmesi gereken noktalar, doğru tanılanmalarının önemi, iletişimde, sınıf ve ders ortamında nelere dikkat edilmesi gerektiği ve aile ile kurulacak iletişim konusunda bilgi verilmelidir. Görev başındaki öğretmenler üstün yetenekli öğrenciler konusunda hizmet içi eğitimler ve kurslarla desteklenmelidir. Böylece öğretmenlerin bilgileri ve gözlem becerileri artacak, sınıflarındaki üstün ve özel yetenekli öğrencileri fark etme ve yönlendirme konusunda daha başarılı olacaklardır.

Akran değerlendirmesi:

Akran değerlendirmesi üstün yetenekli çocukların tanılanmasındaki çoklu bilgi kaynaklarından biri olarak gösterilmektedir (Callahan, Hunsaker, Adams, Moore ve Bland,1995). Akranlar üstün yetenekli sınıf arkadaşlarını belirleyebilmektedir. Doğrudan, gizli ya da oyun formatında sorularla akran aday gösterme formu ya da stratejisi geliştirilebilir. Aday gösterme formlarında yer alan 'En iyi seçenek olduğunu düşündüğünü yaz', ' Birden fazla aday gösterebilirsin', 'En iyi seçenek olarak kendini düşünüyorsan yazabilirsin' gibi yönergeler üstün yeteneğin belirlenmesinde etkili olabilmektedir (Akarsu, 2004b). Akranlar oyun, grup çalışmaları, sosyal faaliyetler ya da serbest zaman etkinliklerinde birbirinin üstün ya da gelişmeye açık oldukları alanlarını, liderlik özelliklerini, yaratıcılıklarını ve motivasyonlarını fark ederler. Bu farkındalık anne baba ya da öğretmenin dikkat etmediği bir alanda olabileceği için akran değerlendirmesi önemlidir.

Ancak akran değerlendirilmesinde okul öncesi dönemden üçüncü sınıfa kadar dikkat edilmesi gereken önemli nokta akranların birbirlerinin yeteneklerini değerlendirmede güçlük çekebileceğidir (Banbury ve Wellington, 1989). Rimm, (2008) göre örneğin ortaokul dönemindeki pek çok çocuğa göre "hızlı" olma " akıllı" olma ile eşdeğerdir, bir görevi hızlı yapan akranını "akıllı" olarak tanımlayabilir (Akt., Davis, Rimm ve Siegle, 2011)

Testler

Üstün yetenekli çocuğu tanılamada ve akademik performasını yordamada bilişsel yeteneği ölçen genel yetenek testleri oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bazı üstün yetenekli çocuklar testlerde çeşitli nedenlerden dolayı istedikleri performansı gösterememektedir. Bunun nedenlerinden biri çocukların soruların basit cevapları olmasından daha çok karmaşık cevapları olması gerektiği düşüncesi veya eğilimidir (Eyre, 1997). Bu doğrultuda öğrencilerin potansiyellerinin sadece standart testlerle tanılanmasının tek başına yeterli olamayacağı çok açıktır. Ayrıca üstün yetenekli çocukları bireysel olarak değerlendiren genel zekâ veya yetenek testlerinden daha çok grup olarak uygulanan zekâ veya tutum testleri pratik, maliyetinin düşük ve norm tabanının geniş olması nedeni ile tanılamada ön plana çıkarmaktadır. Grup testlerinin dezavantajı küçük yaştaki üstün yetenekli çocuklara uygulanmalarının zorluğudur.

Bireysel ya da grup testi olsun üstün yetenekli bireyleri tanılamada farklı yetenek ve özellikleri ölçen testlerin kullanılması, testlerin geçerli ve güvenilir olması, özellikle zekâ testlerinde olabildiğince en son revize edilmiş formun kullanılması, testi uygulayacak kişinin yeterliliği, testin uygulandığı yerin özellikleri, testin yönergesine uygun davranılması gibi tanılama sürecini ve bireyin performansını bütünü ile etkileyebilecek noktalara dikkat edilmesi önemlidir. Sanat ve spor alanlarında yapılan değerlendirmelerin ise tamamı ile alan uzmanları tarafından gerçekleştirilmesi gereklidir.

Bireysel tanılama-değerlendirme

Herhangi bir alanda üstün yetenekli olan bir çocuğun gönüllü olarak üstün yetenekli çocuklar için hazırlanmış zenginleştirilmiş programlara başvurma isteği tanılamada dikkate alınmalıdır. Cropley, zenginleştirilmiş programlara katılmaya istekli ve gönüllü çocukların tanılamada kullanılan diğer yöntemlerle belirlenen çocuklar kadar sıklıkla başarıya ulaştığını belirtmektedir (Akt. Lindsay,Muijs, Hartas, Philips, 2002).

Üstün yeteneklilerin tanılanmasında ve eğitimlerinde ülkemizdeki durum

Ülkemizde üstün yetenekli bireylerin yeteneklerini fark etmeleri, akademik gelişimleri yanında sosyal ve duygusal yönden de gelişimlerinin desteklenmesi amacı ile Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) açılmıştır. Merkezlere, okul öncesi eğitimi çağındaki çocuklar velileri veya okul öncesi eğitim kurumları öğretmenlerince, ilköğretim çağındaki öğrenciler örgün eğitim kurumu sınıf ve şube öğretmenlerince, ortaöğretim öğrencileri sınıf rehber öğretmenler kurulunca aday gösterilir. Aday gösterilen öğrenciler için gözlem formları doldurulur. Tanılama komisyonu tarafından değerlendirilen gözlem formları sonucunda uygun görülen öğrenciler önce grup taramasına sonra bireysel incelemeye alınır (MEB,2009). Bireysel inceleme sonucunda belirlenen ölçütlere göre yeterli puanı alan öğrenciler BİLSEM'lere yerleştirilir.

Eğitim sistemimiz içinde çocukların gelişim dosyası (portfolyo) tutulmamakta, yaratıcı ve eleştirel düşünme, liderlik, motivasyon vb. özellikleri değerlendirilmemekte, ağırlıklı olarak çocuğun zihinsel performansına göre seçim yapılmaktadır. Zihinsel performans ise genellikle Rehberlik ve Araştırma Merkezleri aracılığı ile yapılan grup testleri ve bireysel zekâ testi sonuçlarına göre belirlenmektedir.

BİLSEM'lere öğrenci seçiminde önceleri grup testi olarak Temel Kabiliyetler Testi 7-11 (TKT 7-11) kullanılmıştır. TKT 7-11 bireylerin dil, şekil-uzay, akıl yürütme, ayırdetme, sayısal ve genel yeteneğini ölçmek amacıyla Thurstone tarafından faktör analizi kuramına dayanarak geliştirilmiştir. 1998-2001 yılları arasında testin uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış, madde analizi katsayıları elde edilmiş ve ülkemiz normları çıkarılmıştır. Kelimeler testinde 30, resimler testinde 19, yer kavramı testinde 24, kelime gruplaması testinde 22, şekil gruplaması testinde 23, ayırt etme testinde 32, hesap testinde 31 olmak üzere toplam 181 sorudan oluşmaktadır. Dil yeteneğinde kelimelerle ifade edilen fikirleri anlama, şekil-uzay yeteneğinde nesneleri iki ya da üç boyutlu olarak düşünme, akıl yürütme yeteneğinde mantık problemlerini çözme, önceden görme ve planlama, ayırdetme yeteneğinde görsel ayrıntıları hızlı ve doğru biçimde bulma, sayı yeteneğinde rakamlarla çalışma, basit niceliksel problemleri süratle ve doğru biçimde ele alma incelenmektedir. Genel Yetenek: TKT 7-11 testleri ile ortaya konulan yeteneklerin toplamı olarak ifade edilmektedir (Şen, Gökçe, Şeyhun ve Doğru, 2001). TKT 7-11 üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesinde önemli ip uçları vermekle birlikte, alanda tanındığı, ayırt edici gücü kalmadığı ve yeterliliği olmayan kişiler tarafından amaç dışı kullanıldığı gerekçesi ile son yıllarda kullanılmamaktadır. Ülkemizde şu an BİLSEM'lere öğrenci seçiminde kullanılan geçerli ve güvenilir bir grup testi bulunmamaktadır.

BİLSEM sürecinde bireysel zekâ testi olarak WISC-R kullanılmaktadır. 6-16 yaş çocuklara yönelik olarak 1949 yılında geliştirilen WISC, 1974 yılında revizyondan geçirilerek WISC-R adını almıştır. Test 5 sözel (genel bilgi, benzerlik, aritmetik, sözcük dağarcığı, yargılama ve sayı dizisi) ve 5 performans (resim tamamlama, resim düzenleme, küplerle desen, parça birleştirme, şifre ve labirentler) olmak üzere 10 alt testten oluşur, her bölümde birer yedek alt test mevcuttur (Savaşır ve Şahin, 1995) . WISC-R son olarak 2003 yılında WISC-IV olarak güncellenmiştir. Fakat MEB bünyesinde hala 1974 revizyonu kullanılmaktadır. Çocuk gelişimi alanı yanında bilim ve teknolojideki gelişmeler de göz önüne alındığında 1974 yılında revize edilen bir testin ne ölçüde geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiğini düşünmek tartışmaya açık bir konudur. Ayrıca çok uzun yıllardır aynı testin kullanıyor olması, testin yayılmasına ve yeterliliği olmayan kişilerin eline geçmesine neden olmuştur. Özetle MEB tarafından büyük umutlarla açılan ve üstün yetenekli bireylerin eğitiminde ülkemizdeki en başarılı model olarak gösterilen BİLSEM'lere öğrenci seçimi öğretmen görüşü alınsa da büyük ölçüde tek boyutlu bir değerlendirme ile yapılmaktadır. Bu durum gerçekten üstün yetenekli olan bireylerin doğru olarak tespit edilme oranını düşürmektedir.

Ülkemizde üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine yönelik özel okullar ve üniversite bünyesinde kurulan birimler de bulunmakta ve öğrencilerin tanılanmasında farklı yöntemler kullanmaktadırlar. Bu konuda önemli görülen iki örnek Türk Eğitim Vakfı İnanç Türkeş Özel Lisesi (TEVİTÖL) ve Anadolu üniversitesi Üstün Yetenekliler Eğitim Programı (ÜYEP)'dır.

TEVİTÖL'e 8. Sınıfta eğitim gören öğrencilerden 6. ve 7. sınıf Türkçe, Matematik ve Fen Bilgisi derslerinin her birinin yılsonu notu en az 80 (seksen) olanlar başvurabilmektedir. Öğrenci seçimi; sınav (bilgi ve yatkınlık), bireysel değerlendirme ve gözlem kampı olmak üzere 3 aşamada yapılmaktadır. Sınav okul bilgisini değil var olan potansiyeli ölçmektedir. Bireysel değerlendirme zekâ testleri ile yapılır ve yüksek puan alan öğrenciler gözlem kampına davet edilir. Gözlem kampında adaylar beş gün boyunca farklı disiplinlerde bilgiye ulaşma istekleri, öğrenme merakları, öğrendiği bilgileri yaşama dönüştürme potansiyelleri açısından izlenmekte, öğrenciler Fen, Matematik, Türkçe, Sosyal Bilgiler,

Genel Kültür, Dil öğrenmeye yatkınlığı, Yabancı Dil, Resim, Müzik, Beden Eğitimi ve ayrıca yatılı okula uyum, yaratıcılık, iletişim becerileri, takım çalışmasına yatkınlık gibi alanlarda değerlendirilmektedir (TEVİTÖL, 2014; 2013). Öğrencilere birinci aşamada "Prograsif Matrisler Grup Testi" ikinci aşamada ise WISC-R zekâ testi uygulanmaktadır Gözlem kampını başarı ile bitiren öğrenciler okula kabul edilmektedir (ÜZE, 2014) .

Raven Progresif Matrisler testi genel zekâyı değerlendirmektedir. Test akıl yürütme ve soyutlamayı sözel olmayan bir şekilde değerlendirir, analitik irdemele, problem çözme, düzenli ve soyutlama ile zihinsel faaliyet hızını ölçer. Aynı zamanda görsel-mekansal algılama, zihinsel esneklik, yargılama ve analitik düşünme vb. özellikleri ile de akıcı zekayı ölçer (Verguts ve De Boeck, 2002). Raven standart progresif matrisler (RSPM) testi, Raven Progresif Matrisler'in üç alt testinden biridir, erken çocukluk döneminden yaşlılık dönemine kadar geniş bir yaş aralığında kullanılabildiği için diğer iki alt teste oranla daha yaygındır. Test maddeleri anlamsız şekillerden oluşmaktadır. RSPM' de her biri 12 maddeden oluşan 5 adet set (A,B,C,D,E) vardır. Her madde bir kısmı eksik olan problem şekil ve bir tanesi bu eksik kısmı tamamlayan seçenek şekillerden oluşmaktadır. A ve B setlerinde seçenekleri oluşturan şekiller 6, C, D ve E setlerinde ise seçenek şekiller 8'er tanedir. Birinci setten beşinci sete doğru ve her set içinde de ilk maddeden son maddeye doğru testin güçlük derecesi artmaktadır (Kiriş ve Karakaş, 2004).

TEVİTÖL grup testi, bireysel zekâ testi, farklı yetenek ve becerileri ölçen gözlem kampı ile çoklu değerlendirme için önemli bir örnek olarak görülmektedir. Grup testi ve özellikle gözlem kampı TEVİTÖL tanılama sürecinin üstün yanları olarak görülmektedir. Gözlem kampındaki günlük yaşam çocukların duygusal gelişimleri ve olgunlukları hakkında bilgi verirken yapılan projeler liderlik, motivasyon, yaratıcılık, işbirliği, bağımsız çalışma vb. konularda önemli bilgiler sağlayarak grup ve bireysel zeka testi sonuçlarını desteklemekte ya da çocukların tanılama sürecinden çıkmasına neden olmaktadır.

ÜYEP, öğrencilerin, üniversitede çalışan öğretim üyelerinden ve bilim insanlarından dersler alarak kendilerini geliştirme yeteneklerini keşfetme olanağı buldukları eğitsel ve sosyal bir ortamdır. Programın amacı üstün yetenekli öğrencilere örgün eğitimlerine ek olarak bireysel farklılıklarına uygun ve bilimsel temellere dayalı destekleyici eğitim etkinlikleri sunmaktır. ÜYEP 2007-2008 öğretim yılında ilk kez uygulamaya geçirilmiş ve ilköğretimin 6.ve 7. sınıflarında öğrenim gören üstün yetenekli öğrencileri kapsamıştır. Öğrenciler ÜYEP'e Anadolu Üniversitesi Üstün Zekâlıların Eğitimi Anabilim Dalı Başkanlığı'nın uygulamakta olduğu Yetenek 1 testinin (% 70), Yetenek 2 testinin (%30) testi sonuçlarına göre alınmaktadır (ÜYEP, 2013).

Programda, üstün yetenekli öğrencilere matematik ve fen bilimleri ağırlıklı zenginleştirme ve hızlandırma karışımı eğitim verilmektedir. ÜYEP tanılama modeli dört özgün özellikten oluşmaktadır;

a) Örnekleme dayalı tanılama; zekâ gelişiminde çevrenin etkisi göz önüne alınarak örnekleme dayalı tanılama modeli kullanılmakta, diğer bir ifade ile üstün yetenekli öğrenciler yaşadıkları bölge içindeki öğrenciler arasından seçilmektedir.

b) Doğal seleksiyon-uyumsal ayıklanma; öğrencilerin yetenekleri olan ve ilgi duydukları alana yönelecekleri noktasından hareketle, özellikle matematik ve fen alanında kendilerini geliştirmeye istekli öğrencilerin programa başvuruları kabul edilmekte, bu durum doğal seleksiyon olarak isimlendirilmektedir.

Uyumsal ayıklama ise programa kabul edilseler bile zihinsel, motivasyonel ya da ilgi olarak yanlış öğrenme ortamı seçen öğrencilerin programı kendi istekleri ile bırakması ya da bırakması yönünde tavsiyede bulunulmasıdır.

c) Yeteneğin alana özgü ölçümü; programda matematik ve fen bilimlerinde gelişme ve öğrenmeye ağırlık verilmesi nedeni ile tanılamada bu alanlara özgü yetenek ve bilimsel yaratıcılık testleri kullanılmaktadır

d) Çoklu ölçüt kullanımı; programda matematik ve fen alanında hızlandırma ve zenginleştirme uygulandığı için tanılamada kullanılan ölçütler de bu doğrultuda seçilmekte, Matematiksel Yetenek Testi (Şengil Akar , 2009) , Bilimsel Üretkenlik Testi (Ayas, 2010) ve matematik ve fen bilgisi derslerinin ortalama başarıları ölçüt olarak alınmaktadır. Matematiksel Yetenek Testi toplam puana %70, Bilimsel Üretkenlik Testi %25, matematik ve fen bilgisi başarı notu ortalaması ise %5 etki etmektedir (Sak, 2011)

ÜYEP üstün yetenekli öğrencilerin tanılanması ve eğitimlerinde çok önemli bir programdır. Özellikle "doğal seleksiyon" basamağı Renzulli'nin döner kapı modelindeki faaliyet bilgi önerileri ile benzerlik göstermekte, öğrencideki ilgi ve motivasyon dikkate alınmaktadır. Fakat programın matematik ve fen ağırlıklı olması üstün yeteneği sadece matematik ve fen alanları ile diğer bir ifade ile sayısal zekâ ile sınırlamakta, bu nedenle kapsayıcı üstün yetenek tanımı ile çelişmekte sosyal bilimler, sanat, spor alanlarında üstün yeteneği olan öğrencilerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Bilişsel gelişimde kalıtımsal faktörler ve çevre etkileşiminin önemli olduğu, çocuklara küçük yaşlardan itibaren farklı uyarıcılar sunmanın ve uygun eğitim süreçleri ile desteklemenin zekâ gelişimini hızlandırdığı bilinmektedir. Fakat örnekleme dayalı tanılama yapılması programın hizmet verebileceği öğrenci sayısının sınırlı olmasına, hatta üstün yetenek kriterlerinin bölgeden bölgeye değişmesine neden olmaktadır. Üstün yeteneklilere yapılan yatırımların maliyeti dikkate alındığında kaynakların etkili kullanılması adına ülke normuna dayalı bir ölçüt kullanılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yeteneğin alana özgü ölçümünde matematik ve fen bilimlerindeki yeteneği belirleyen yaratıcılık testleri kullanılmaktadır. Matematik yetenek testi (MYT) sayı dizileri, sayısal analoji, figüratif rotasyon, figüratif diziler, figüratif analoji, kategoriksel mantık, koşullu mantık, lineer mantık alt testlerinden oluşmaktadır. MYT bireysel performans, zekâ ve başarı testlerinden düzey, içerik, kuramsal alt yapı ve sadece tek bir yetenek alanını ölçmesi açısından farklıdır. Matematik yeteneğine dayalı bir performans ile öğrencileri tanılamayı hedefler. Alt testler genelde öğrencilerin varolan matematik bilgisini kullanarak yapabilecekleri, ya da matematik bilgisini ölçen testlerdir. MYT' de genel matematik yeteneğindeki maddelerin pek çok yerde rastlanabilecek türden olması, bilme hatırlama düzeyinde sorular olması, testin matematik yeteneğini orta düzeyde ölçmesi, analitik yetenek testinde bazı alt testlerin analitik yeteneği ölçmeye yönelik kapsam geçerlilik oranlarının düşük olması, bazı problemlerin öğrencilerin karşısına sık sık çıkabilecek türden sorular olması, figüratif rotasyon alt testinin kapsam geçerliğinin düşük olması, uzmanlara göre bu alt testin yaratıcı yeteneği analitik yetenekten daha iyi ölçmesi, bilme/hatırlama düzeyinde üretilen bazı soruların testin genel yapısını bozması, alan bilgisi testinde matematikte alan bilgisini ölçmesi bakımından kapsam geçerliğinin orta düzeyde olması, bu alt testlerin kapsam geçerliği açısından matematikte alan bilgisi ile doğrudan ilişkili

olmaması, yaratıcı yetenek testinde, matematikte yaratıcı yeteneğin az veya orta düzeyde ölçülmesi söz konusudur (Şengil Akar, 2009).

Bilimsel üretkenlik testi (BÜT) 6. sınıf öğrencilerinin bilimsel üretkenliklerini ve yaratıcılıklarını ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. BÜT açık uçlu beş sorudan oluşmakta, testte fizik, kimya, biyoloji ve ekolojiden birer soru ile disiplinler arası alandan bir soru bulunmaktadır. Öğrencilerin hipotez oluşturma, hipotez test etme ve kanıt değerlendirme becerileri ölçülmektedir. Cronbach Alpha katsayısı .89 olarak bulunmuştur. BÜT' te beş alt test bulunmakta ve her bir alt test icin akıcılık, esneklik ve yaratıcılık olmak üzere 3 farklı puan hesaplanmaktadır. Puanlayıcılar arası güvenirlik çalışmasında, güvenirlik katsayıları toplam akıcılık puanları için .91, toplam esneklik puanları için .89 ve toplam yaratıcılık puanları için .91 olarak bulunmuştur (Ayas, 2010).

MYT ve BÜT üstün yeteneklileri belirlemede önemli birer araç olarak görülse de her iki testin psikometrik özellikler açıcından revize edilmesi yararlı olacaktır.

Ülkemizde üstün yetenekli çocukların belirlenmesinde uygulanan testlerden biri de Torrance Yaratıcı Düşünme Testidir. 1966 yılında geliştirilen, 1984 yılında revizyondan geçirilen test bataryası "sözel" ve "şekilsel" bölümden oluşmakta ve toplam 10 alt test bulunmaktadır. Sözel bölüm; soru sorma, nedenleri tahmin etme, sonuçları tahmin etme, ürün geliştirme, alışılmadık kullanımlar, alışılmadık sorular, farzedin ki adlı yedi alt testlerden oluşmaktadır. Şekilsel bölümde ise; resim oluşturma, resim tamamlama, paralel çizgiler adlı 3 alt test bulunmaktadır (Aslan, 2001). Fakat üstün yetenekliliğin ayırt edici özelliklerinden biri olan yaratıcılığın ülkemizdeki öğrenci seçimlerinde yeterince kullanılmadığı düşünülmektedir.

Üstün yetenekli öğrencilerin erken yaşta tanılanmasının önemi yanında grup testlerinin küçük yaş gruplarında uygulanma güçlüğü uygulamada özellikle okul öncesi dönemde üstün zekâlı ve yetenekli çocukların değerlendirilmesinde gelişimsel tarama testlerini karşımıza çıkarmaktadır. Okul öncesi dönemde zihinsel gelişimin devam etmesi nedeniyle tanı koyma yoluna gidilmemektedir. Denver-II Gelişimsel Tarama Testi (DGTT) (Anlar ve Yalaz, 2011), Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇDA) (Temel, Ersoy, Avcı ve Turla, 2005) gibi erken çocukluk gelişim envanterleri sonuçlarına dayalı olarak çocuğun gelişim profili çıkarılmakta ve "yaşıtlarına göre ileride gelişim"-"yüksek potansiyel" göstermekte olduğu belirtilebilmektedir. Gelişimsel tarama testleri de oldukça sınırlı şekilde kullanılmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Toplumların uygarlık düzeyi insana ve insan gücüne verdikleri önemle ölçülür. Çünkü insan gücü kaynağını eğitim yolu ile geliştirmeye önem veren toplumlar yer altı ve yer üstü zenginlik kaynaklarını da geliştirme ve akıllıca kullanma yolunda önemli adımlar atarlar (Enç, 1979). Bu nedenle üstün yetenekli bireylerin en geçerli, güvenilir ve güncel ölçme değerlendirme yöntemleri ile belirlenmesi, var olan potansiyellerini açığa çıkaracak şekilde eğitilmesi, başarılı ve mutlu olacakları işlerde istihdam edilmesi ülkelerin kalkınması ve gelişmesinde çok önemlidir.

Her ülke kendi eğitim sistemi, politik amaçları ve insan kaynağına göre üstün yetenekliler konusunda bir tanılama ve eğitim modeli uygulamaktadır. Örn. Güney Kore üstün yeteneklilerin eğitimi, tanılama ve değerlendirme başlıklarında son yıllarda ciddi reformları kurumsal olarak gerçekleştirmiştir. Güney Kore'de üstün yeteneklilerin tanılanması ve değerlendirmesinde gözlem sürecine çok önem verilmekte, bu süreci yürütecek olan öğretmenlerin eğitimlerine ve öğretmenlere materyal sağlanması konusuna

hassasiyetle yaklaşılmaktadır (Kılıç, Tarhan ve Ak, 2010). Hong Kong'da ise zeki, yetenekli ve yaratıcı öğrencileri belirlemek için zeka testi, Raven Standart Progressive Martisler Testi, beceri testi, Torrance Yaratıcı Düşünme Testi, Wallach-Kogan Yaratıcılık Testleri kullanılmaktadır (Chan, 2000). Bu örnekler dikkate alındığında ülkemizde yapılacak çalışmaların politika yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından iyi bir şekilde analiz edilip kurumsallaştırılması ve ulusal bir strateji çerçevesinde paylaşılması gerekmektedir.

Hangi yaklaşım temel alınırsa alınsın ya da hangi tanılama modeli kullanılırsa kullanılsın üstün yetenekli bireylerle ilgili çalışmalar yapılırken "çocuğun yüksek yararı" ilkesi göz önüne bulundurulmalıdır. Bu ilke çocuk merkezli bakış açısını desteklemekle birlikte, çocuğun hak ve ihtiyaçlarına da dikkat çekmektedir. Çocuğu temelde insan olarak gören, değer veren, eğitim alması ve kendini geliştirebilmesi için imkân sunan, her türlü olumsuzluğa karşı koruyan bir sistem oluşturmanın gerekliliği kaçınılmazdır.

Ülkemizde üstün yetenekli birey; zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren birey (MEB,2012) olarak tanımlanmaktadır. Tanımın içini doldurmak adına üstün zekâlı ve yetenekli bireylerle ilgili ülkemizde yapılacak çalışmalar şu ana sorular üzerinden hareket etmesi yararlı olacaktır:

a) Neyi tanılıyoruz? Tanılama yapacağımız hedef kitleyi biliyor muyuz?
b) Niçin tanılama yapıyoruz?
c) Nasıl tanılamalıyız?
d) Hangi gelişimsel dönemde tanılanmalıyız? (Keller, 2004)

Son yıllarda ülkemizde üstün yeteneklilere yönelik çalışmalar artmıştır. Ankara üniversitesi (Ankara Üniversitesi, 2014), İstanbul üniversitesi (İstanbul Üniversitesi, 2014), Trakya Üniversitesi (Trakya Üniversitesi,2014) vb üniversiteler bünyesinde kurulan çocuk üniversiteleri, MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğünce "Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı 2013-2017" nin hazırlanması (MEB,2013), Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı Programı (IPA) kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'nın yürütücülüğünde "Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında ülkemiz normlarına göre uyarlanacak ölçme araçlarının (Wechsler Nonverbal Scale of Ability (WNV) (Pearson Assessment), Kaufman Brief Intelligence Test,Second Edition (Pearson Assessment), Woodcock-Johnson III Normative Update (Riverside Publishing) standardizasyon çalışmalarının başlaması önemlidir. Bunların yanında MEB ve üniversite işbirliği içinde genel zekanın veya spesifik akademik yeteneğin dışında sanat, spor, yaratıcılık ve liderlik gibi alanlarda da ayrı tanılama araçlarının geliştirilmesi ülkemizin ihtiyaçlarına cevap vermesi açısından gereklilik arz etmektedir.

Ülkemizde üstün yetenekli bireyler alanındaki temel sorunlardan biri yapılan çalışmaların gerçek hayata yansımamasıdır. Kongre ve toplantılar yapılmakta, planlar hazırlanmakta fakat bunların sonuçları okul programlarına entegre edilmek yerine sadece kağıt üzerinde kalmaktadır. Ayrıca üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesinde farklı kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmalı, bu verilerin elde edilmesi çocukların gelişim özellikleri göz önüne alınarak sürece yayılmalıdır. Tanılamada kullanılan testlerin ve test dışı yöntemlerin güncel, geçerli, güvenilir ve kullanışlı olmasına dikkat edilmelidir. Bununla birlikte tanılamanın erken yaşlarda yapılmasının çocuğun gelişimsel süreç içinde desteklenmesinin, öğrenme, araştırma ve keşfetmeye yönelik isteğinin artarak devam etmesini sağlayacağı unutulmamalıdır.

Çoklu değerlendirme yaklaşımı doğrultusunda üstün yetenekli öğrencilerin tanılanması ve eğitilmesi sürecinde aileler ve öğretmenler çok önemlidir. Yetenek ve zekâ

düzeyi konusunda tanılama yapmanın amacı ailelerin merakını gidermek ya da bireyleri etiketlemek değil, bireylerin potansiyellerini ortaya çıkarmak ve geliştirmek için uygun eğitim programına yönelmelerine yardımcı olmaktır. Çocuklara evde ve okulda olabildiğince yaşantı zenginliği sağlanarak farklı ortamlarda yeteneklerini kullanmaları ve böylece kendilerini tanımaları ve öğrenme stillerini belirlemeleri sağlanmalıdır. Gerek tanılama, gerekse eğitimleri süreci üstün yetenekli bireylerin de birer çocuk/ genç olduğu, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları bulunduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

Achenbach, G. (1997). *The screening of gifted students in Pennsylvania: Do elementary teachers feel adequately prepared?* Unpublished doctoral dissertation, Widener University, Pennsylvania.

Akar, İ. ve Şengil Akar, Ş.(2012) . İlköğretim okullarında görev yapmakta olanöğretmenlerin üstün yetenek kavramı hakkındaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 423-436. http://www.kefdergi.com/pdf/20_2/20_2_4.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2014)

Akar, İ. ve Uluman, M. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Öğrencileri Doğru Aday Gösterme Durumları. Bülent Ecevit Üniversitesi, *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları* Dergisi, 1(3), 199-212.

Akarsu, F. (2004a). Enderun: Üstün yetenekliler için saray okulu. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A.E. Bilgili (der.),1. *Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi seçilmiş makaleler kitabı*,97-101. İstanbul: Çocuk Vakfı.

Akarsu, F. (2004b). Üstün yetenekliler. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A.E. Bilgili (der.), *1. Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi seçilmiş makaleler kitabı,*127–153. İstanbul: Çocuk Vakfı.

Ankara Üniversitesi (2014). Çocuk Üniversitesi. http://www.cocukuniversitesi.ankara.edu.tr (Erişim Tarihi:05.02.2014)

Aslan, E. (2001). Torrance Yaratıcı Düşünce Testi'nin Türkçe Versiyonu. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14, 19-40.

Avrupa konseyi (1994). *Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Üzerine Avrupa Konseyi Tavsiye Mektubu*. http://etarih.com/index.php/belgeler/795-uestuen-yetenekli-cocuklar-n-egitimi-uezerine-avrupa-konseyi-tavsiye-mektubu (Erişim Tarihi:06.11.2013)

Ayas,B. (2010). *Bilimsel Üretkenlik Testinin İlköğretim 6. Sınıf Düzeyinde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eskişehir.

Brown, S.W., Renzulli, J.S., Gubbins, E.J., Siegle,D., Zhang,W and Chen,C.H. (2005). Assumptions Underlying the Identification of Gifted and Talented Students. *Gifted Child Quarterly*, 49, 68-79.http://gcq.sagepub.com/content/49/1/68. (Erişim Tarihi: 03.12.2013)

Callahan, C. M., Tomlinson, C.A., Hunsaker, S., Bland, L.C., Moon, T. (1995).*Instruments and Evaluation Designs Used in Gifted Programs*. National Research Center on the Gifted and Talented, Storrs,CT.; Virginia University.

Chan, D.W. (2000). Identifying gifted and talented students in Hong Kong. *Roeper Review*. 22 (2), 88-93.

Dağlıoğlu, H.E. (1995). *İlkokul 2.-5. Sınıflara Devam Eden Çocuklar Arasında Üstün Yetenekli Olanların Belirlenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dağlıoğlu, H.E ve Suveren, S. (2013). Okul Öncesi Dönem Üstün Yetenekli Çocukları Belirlenmesinde Öğretmen ve Aile Görüşleri ile Çocukların Performanslarının Tutarlılığının İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 431-453.

Davis, G., Rimm, S. and Siegle, D. (2011). *Education of the gifted and talented* (6th Edition), New Jersey: Pearson.

Anlar,B.,Yalaz, K.(2007). *Denver II Gelişimsel Tarama Testi, Türk Çocuklarına Uyarlanması ve Standardizasyonu*. HÜTF Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları A.B.D. Çocuk Nörolojisi Ünitesi ve Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği, Ankara.

Enç, M. (1979). *Üstün Beyin Gücü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi. No:83.

Endepohls-Ulpe, M. (2009). Teaching gifted and talented students, In L. J. Saha, and A. G. Dworkin (Ed.). *International handbook of research on teachers and teaching* (pp. 881-894), New York: Springer Science + Business Media LLC.

Eurydice (2006) *Avrupa'daki okullarda her tip yeteneği desteklemek için özel eğitim önlemleri çalışma belgesi*. MEB SGB – Eurydice Türkiye Birimi. http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/index.htm (Erişim tarihi:07.01.2014)

Eyre, D. (1997). Teaching able pupils. *Support for Learning*, 12 (2), 60-65.

Freeman, J. Raffan, J. ve Warwick, I. (2010). *Dünyada Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Uygulamalar. Uluslar Arası Bir Çalışma. İngiltere Öğretmenler Derneği İçin Hazırlanan Araştırma Raporu.*

Gagne, F. (2009). Building gifts into talents: Brief overview of the DMGT 2.0 http://www.giftedconference2009.org/presenter_files/gagne_p12_therealnature.pdf (Erişim Tarihi:15.01.2014)

Gökdere, M., ve Ayvacı, H. Ş. (2004). Sınıf öğretmenlerinin üstün yetenekli çocuklar ve özellikleri ile ilgili bilgi seviyelerinin belirlenmesi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18,17-26.

Hansen, J.B. (1992). Discovering highly gifted students. *Understanding Our Gifted*, Vol.4, 23-25.

İstanbul Üniversitesi (2014). Çocuk eğitimi ve uygulama merkezi. http://www.iuyazokulu.com. (Erişim tarihi:12.01.2014)

Kaufman, A. S., & Harrison, P. L. (1986). Intelligence tests and gifted assessment: What are the positives? *Roeper Review, 8*, 154-159.

Kaufman, S. B. & Stenberg, R. J. (2008). Conceptions of giftedness. In S. I.Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children* (pp. 71-91). Springer Science + Business Media LLC, New York.

Karakaş, S. (2010). *Kognitif Nörobilimler* (3. Baskı), İstanbul : Nobel Tıp.

Karakaş, S., Doğutepe Dinçer, E. (2011). *BİLNOT Bataryası El Kitabı: Nöropsikolojik Testlerin Çocuklar için Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları: BİLNOT- Çocuk* (Cilt I). İstanbul: Nobel Tıp.

Kelemen, G. (2012). Identification of Highly Gifted Children. *Exedra Journal*,43-55.

Keller, K. A. (2004). Identification of Gifted and Talented Students. *Psychology Science*, Volume 46, 2004 (3), 302 – 323.

Kılıç, Ş., Tarhan,S. ve Ak, A. (2010). *Üstün yetenekli bireylerin eğitimi Güney Kore çalışma ziyareti.* MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınlanmamış çalışma ziyareti raporu.

Levent, F. (2011). *Üstün Yetenekli Çocukların Hakları El kitabı anne baba ve öğretmenler için*. İstanbul: Çocuk Vakfı.

Lindsay,J., Muijs, D., Philips, E. (2002).*The National Academy for Gifted and Talented Youth: Evaluation of the First Talent Search and Summer School*.Centre for Educational Development Appraisal and Research. University of Warwick.

Marland (1972). *Marland raporu*. http://www.valdosta.edu/colleges/education/psychology-and-counseling/documents/marland-report. (Erişim Tarihi: 02.01.2014)

MEB (2010). *Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Taslak Planı* (2012-2016).

MEB (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar (Erişim Tarihi:15.01.2014)

MEB (2009). *Bilim ve sanat merkezleri yönergesi* http:// mevzuat. meb. gov.tr /html/2593 _0.html (Erişim Tarihi:15.01.2014)

MEB (2013). *Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı 2013 – 2017*. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/10_ek-1_ustunyetenekliler.pdf (http:// mevzuat. meb. gov.tr /html/2593 _0.html (Erişim Tarihi:15.01.2014)

Öner,N. (2008). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testlerden örnekler bir başvuru kaynağı* (gözden geçirilmiş 2. baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Özer Keskin, M., Keskin Samancı, N. ve Aydın, S. (2013). Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Bülent Ecevit Üniversitesi, Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2013, 1(2), Özel Sayı, 78-96.

Özsoy,Y. (1997). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Karatepe.

Renzulli, J. S., (1990). A practical System for Identifiying Gifted and Talented Students, *Early Child Development and Care*, Vol. 63 (1), 9-18.

Renzulli, J.S. (1986). The three ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In: R.J. Stenberg and J.E. Davidson (Eds.). *Conceptions of giftedness* (pp.53-92).New York. Cambridge University .

Sak, U. (2011). Üstün Yetenekliler Eğitim Programları (ÜYEP) Modelinin Genel Bir İncelenmesi ve Sosyal Geçerliği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, cilt 36, sayı 161. s. 213-229

Savaşır,I. ve Şahin, N. (1995). *Wechsler çocuklar için zeka ölçeği (WISC-R) el kitabı*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Şen,H., Gökçe,S. Şeyhun,H. ve Doğru, Y. (2001). *Temel kabiliyetler testi 7-11 uyarlama çalışması el kitabı.* T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Milli Eğitim.

Şengil Akar,Ş. (2009). *İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Matematik Yetenek Testinin Kapsam Geçerliği* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Temel,F., Ersoy, Ö.,Avcı, N. Turla,A. (2005). *Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı "GEÇDA"*. II.Baskı, Ankara.

TEVİTÖL (2014). *Türk Eğitim Vakfı İnanç Türkeş Özel Lisesi.* http://www.tevitol.k12.tr/ (Erişim tarihi:15.01.2014)

_____ (2013) . http://www.tevitol.k12.tr/en/Documents/booklet-2011/default.html (Erişim tarihi:15.01.2014)

The center for talented youth (2014). Why should we identify gifted children? http://www.dcu.ie/ctyi/why-identify.shtml (Erişim tarihi:15.01.2014)

Tomlinson, C.A. & Layne-Kalbfleisch, M.L. (1998). Teach Me, Teach My Brain: A Call for Differentiated Classrooms. *Educational Leadership*, Vol.56, No.3, p.52-55.

Trakya Üniversitesi (2014). *Trakya Çocuk Üniversitesi*. http://trakyacocukuniversitesi.com/ (Erişim Tarihi:05.02.2014)

Türkiye Zeka vakfı (2013). Zeka testlerinin tarihçesi. http://wp1.tzv.org.tr/zeka/zeka-testleri-2 (Erişim Tarihi: 05.02.2014)

ÜYEP (2013). Üstün yetenekliler eğitimi programı. http://www.uyep.anadolu.edu.tr/(Erişim Tarihi:05.02.2014)

ÜZE (2014). Üstün zekalılar enstitüsü. www.ustunzekalilar.org (Erişim Tarihi:05.12.2013)

Verguts, T., De Boeck,P (2002). The induction of solution rules in Raven's Progressive Matrices Test. *European Journal Of Cognıtıve Psychology*, 14 (4), 521–547

Ziegler, A. and Stöger, H. (2004). Identification based on ENTER within the Conceptual Frame of the Actiotope Model of Giftedness. *Psychology Science, 46* (3), 224-241.